

СПОСОБИ НАДАННЯ ЗГОДИ НА ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ

Вишневський Ю.А.,
здобувач кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджуються особливості застосування способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Встановлюється, що перелік таких способів визначається у статті 11 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Підкреслюється, що найбільш поширеними способами надання згоди є: підписання, обмін документами, ратифікація, прийняття, затвердження міжнародних договорів, а також приєднання до міжнародних договорів. Дослідження ґрунтується на конкретних прикладах надання згоди на обов'язковість міжнародного договору у сучасній міжнародно-правовій договірній практиці.

Ключові слова: згода на обов'язковість міжнародного договору, підписання, обмін документами, ратифікація, прийняття, затвердження, приєднання.

Вишневский Ю.А. / СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СОГЛАСИЯ НА ОБЯЗАТЕЛЬНОСТЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ДОГОВОРА / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

В статье исследуются особенности применения способов выражения согласия на обязательность международного договора. Устанавливается, что перечень таких способов определяется в статье 11 Венской конвенции о праве международных договоров 1969 г. Подчеркивается, что наиболее распространенными способами выражения согласия являются: подписание, обмен документами, ратификация, принятие, утверждение международных договоров, а также присоединение к международным договорам. Исследование основывается на конкретных примерах выражения согласия на обязательность международного договора в современной международно-правовой договорной практике.

Ключевые слова: согласие на обязательность международного договора, подписание, обмен документами, ратификация, принятие, утверждение, присоединение.

Vishnevskiy Y.A. / MEANS OF EXPRESSING CONSENT TO BE BOUND BY A TREATY / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

This paper explores the means of expressing consent to be bound by a treaty. Legal effect of expressing consent is in readiness of the state based on a certain perfunctory measure to assume legal rights and obligations under specific treaty.

The list of means of expressing consent to be bound by a treaty is specified in the Article 11 of the Vienna Convention of the Law of Treaties 1969. The most common means of expressing consent include a signature, exchange of instruments constituting a treaty, ratification, acceptance, approval and accession. All specified means are equal in the legal sense.

Signature of a treaty may be simple and definitive. Simple signature of a treaty means a treaty is signed subject to its further ratification, acceptance or approval. Definitive signature of a treaty means the state may express consent to be bound by a treaty based only on this treaty signature.

Exchange of instruments constituting a treaty as well as the mean of expressing consent to be bound by a treaty are generally used with regard to bilateral treaties and provide for the exchange of letters or diplomatic notes.

Ratification, acceptance and approval of a treaty shall be applied on a domestic and international level. Ratification, acceptance and approval on a domestic level shall be performed in accordance with the constitution of a certain state. For international community, ratification, acceptance and approval on an international level confirm that the state is ready to assume obligations under the appropriate treaty.

Accession as participation in a treaty is commonly used by the states that wish to express consent to be bound by a treaty in force.

Research is based on specific examples of expressing consent to be bound by a treaty in the current international-legal treaty practice.

Key words: consent to be bound by a treaty, signature, exchange of instruments constituting a treaty, ratification, acceptance, approval, accession.

Постановка проблеми. Для набуття статусу сторони за будь-яким міжнародним договором держава повинна відповідним формальним актом продемонструвати свою готовність прийняти на себе юридичні права та обов'язки, що передбачені у цьому договорі. Іншими словами, держава має надати свою згоду бути зв'язаною цим договором. Відповідно до заключних положень того або іншого конкретного договору держава може різними способами надати свою згоду на обов'язковість для себе такого договору [1, с. 9; 2, с. 33]. Таким чином, виникає питання про існуючі в міжнародному публічному праві способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору і про особливості застосування цих способів у сучасній міжнародно-правовій договірній практиці.

Аналіз останніх досліджень теми. Питання права міжнародних договорів досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені, як: В. Г. Буткевич, М. В. Буроменський, А. С. Гавердовський, В. Н. Денисов, А. І. Дмитрієв, В. І. Свінгов, С. Р. Кравченко, А. Я. Мельник, С. С. Мещеряк, П. М. Рабінович, В. О. Ріжка, О. Ю. Перевезенцев, Н. М. Раданович, В. М. Стешенко, О. Я. Трагнюк, А. О. Шепель та ін.; а також іноземні автори: Н. В. Захарова, Г. В. Ігнатенко, В. О. Карташкін, І. І. Лукашук, Р. А. Мюллерсон, Б. І. Осьмінін, В. П. Панов, А. М. Талаласв, Г. І. Тункін, О. І. Тіунов, Є. Т. Усенко, О. М. Хлестов, Булгаа Алтангер-

ла, Кейта Шейк Амаду, Тчуандум Кончу Колет, Дж. Л. Браерлі, Річард К. Гардінер (Richard K. Gardiner), Олівер Дорр (Oliver Dörr), Джон М. Джонс (John Mervyn Jones), Олуфемі Еліас (Olufemi Elias), Метью Кравен (Matthew C. R. Craven), Херш Лаутерпахт (Hersch Lauterpacht), П'єр Кляйн (Pierre Klein), Олів'є Кортен (Olivier Corten), Хемфрі Уолдок (Humphrey Meredith Waldock), Джеральд Фіцморіс (Gerald Gray Fitzmaurice), Малґосія Фіцморіс (Malgosia Fitzmaurice), Кірстен Шмаленбах (Kirsten Schmalenbach) та ін. У своїх публікаціях зазначені фахівці ґрунтовно досліджують окремі аспекти права міжнародних договорів, зокрема питання імплементації міжнародно-правових норм у внутрішньодержавний правопорядок. Однак до цього часу в українській доктрині міжнародного права фактично відсутні комплексні дослідження способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, у тому числі їх застосування в сучасній міжнародно-правовій практиці.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей способів згоди на обов'язковість міжнародного договору у сучасному міжнародному публічному праві.

Основні завдання статті полягають у такому:

- встановити способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;
- охарактеризувати способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору;

– визначити міжнародно-правове значення способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 11 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [3, Art. 11] способами надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є: «підписання, обмін документами, що складають договір, ратифікація, прийняття, затвердження, приєднання або будь-який інший погоджений спосіб». Показово, що стаття 11 Віденської конвенції 1969 р. [3, Art. 11] урівнює різні способи надання згоди на обов'язковість договору, оскільки всі способи призводять до однакових міжнародно-правових наслідків – набуття чинності певним міжнародним договором для певної держави. Проте загальноприйнятими у цьому плані є остаточне підписання договору, його ратифікація, прийняття, затвердження і приєднання до договору. Подібні дії належать до числа актів, що здійснюються на міжнародному рівні і потребують оформлення відповідного документу та передачі його на зберігання депозитарію [2, с. 33].

Розглянемо ці способи докладно.

Особливості підписання як способу надання згоди на обов'язковість договору викладені у статті 12 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 12].

У міжнародних договорах часто зазначається, що вони будуть відкриті для підписання лише до відповідної дати, після якої підписання їх вже не буде можливим. Після закриття договору для підписання держава може стати його учасником шляхом приєднання. Окремі багатосторонні договори залишаються відкритими для підписання протягом невизначеного часу; зокрема, до цієї категорії входить більшість багатосторонніх договорів із прав людини [1, с. 5]. Зазвичай підписання є першим кроком у процесі входження до числа учасників відповідного договору [2, с. 32].

Розрізняють просте і остаточне підписання міжнародного договору.

Просте підписання договору означає, що договір підписується за умови його подальшої ратифікації, прийняття або затвердження [1, с. 6]. У таких випадках держава, яка підписує договір, не приймає на себе позитивних юридичних обов'язків за договором, що підписується. Проте акт підписання означає, що держава має намір вжити кроків з надання згоди на обов'язковість цього договору на більш пізньому етапі. Акт підписання породжує для держави, яка підписала договір, обов'язок утримуватися від вчинення дій, що позбавили б договір його об'єкта і мети, до того часу, поки вона явно не висловить свого наміру не ставати учасником цього договору [2, с. 32]. Цей основоположний принцип права міжнародних договорів закріплений у статті 18 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 18]. Прикладом простого підписання договору є стаття 125 (2) Римського Статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р.: «Цей Статут підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню державами, які підписали Статут...» [5, ст. 125].

Держава, яка підписала договір, отримує також і певні права. Згідно зі статтею 77 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 77] така держава набуває права стати стороною у договорі, який вона підписала, а також отримувати від депозитарія оповіщення і повідомлення, які стосуються договору [2, с. 32].

Остаточне підписання міжнародного договору означає, що держава може надати згоду на те, щоб бути юридично зв'язаною договором, лише на підставі підписання такого договору. Такий спосіб частіше всього застосовується у двосторонніх договорах і нечасто – у багатосторонніх. В останньому випадку в положеннях договору, що стосуються набуття чинності, прямо передбачено, що договір набуває чинності після підписання його відповідною кількістю держав [1, с. 6; 2, с. 34]. Найбільш часто такий спосіб використовується у договорах, що укладаються під егідою Європейської економічної комісії. Наприклад, стаття 4 (3) Угоди про прийняття єдиних умов періодич-

них технічних оглядів колісних транспортних засобів і про взаємне визнання таких оглядів 2001 р. передбачає, що «3. Країни <...> можуть стати Договірними сторонами Угоди <...> шляхом її підписання без застереження щодо ратифікації» [6, ст. 4].

Глава держави, глава уряду або міністр іноземних справ мають право підписати договір або здійснити будь-який інший акт щодо договору від імені держави без пред'явлення документу про повноваження. Будь-яка інша особа (крім глави держави, глави уряду або міністра іноземних справ) може підписати договір лише тоді, коли вона має на руках дійсний документ про повноваження. Цим документом така особа уповноважується на здійснення відповідних дій щодо договору. Зазначена правова вимога знайшла своє відображення у статті 7 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 7] і спрямована на захист інтересів усіх держав – учасниць договору, а також на охорону юридичної недоторканності депозитарія. Повноваження, за загальним правилом, видаються на підписання відповідного конкретного договору [1, с. 6, 7].

Форма документу про повноваження наводиться у Типовому документі про повноваження, що є Додатком 3 до Керівництва з міжнародних договорів 2002 р. [1, с. 52].

Обмін документами, які становлять договір, як спосіб надання згоди на обов'язковість договору передбачено у статті 13 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 13]. Цей спосіб надання згоди на обов'язковість договору зазвичай застосовується щодо двосторонніх міжнародних договорів. Наприклад, у міжнародно-правовій практиці України обмін документами як спосіб надання згоди на обов'язковість міжнародного договору застосовується на міжвідомчому рівні і має два види: обмін нотами [7] та обмін листами [8].

У цьому зв'язку доречно зауважити, що поняття «обмін документами» не слід плутати з поняттям «обмін ратифікаційними грамотами». За змістом статті 13 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. обмін документами вважається окремим (самодостатнім) способом надання згоди на обов'язковість міжнародного договору [4, ст. 13]. Тоді як обмін ратифікаційними грамотами є необхідним елементом іншого способу надання згоди на обов'язковість міжнародного договору – ратифікації. Про це свідчить зміст і статті 16 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [4, ст. 16], і статті 11 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [9, ст. 11]. Приклади обміну ратифікаційними грамотами є досить поширеними в українській правовій практиці [10; 11].

Особливості застосування таких способів надання згоди на обов'язковість договору, як ратифікація, прийняття і затвердження, сформульовані у статті 14 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 14].

Зазвичай багатосторонні міжнародні договори надають державам-учасникам можливість самим обрати ратифікацію, прийняття або затвердження як спосіб надання згоди на обов'язковість міжнародного договору. Наприклад, стаття 67 (3) Конвенції ООН проти корупції 2003 р. встановлює: «3. Ця Конвенція підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню» [12, ст. 67].

Положення про можливість підписання договору під умовою ратифікації, прийняття або затвердження дають державі можливість надати міжнародному договору юридичної сили на внутрішньодержавному рівні і прийняти законодавчі акти, що необхідні для його внутрішньої імплементації.

Розрізняють ратифікацію, прийняття і затвердження на внутрішньодержавному і міжнародному рівнях. Ратифікація [13, ст. 1], прийняття [14] і затвердження [15] на внутрішньодержавному рівні здійснюються відповідно до положень конституції (національного законодавства) певної держави і мають передувати ратифікації, прийняттю і затвердженню на міжнародному рівні. Ратифікація, при-

йняття і затвердження на міжнародному рівні свідчать для міжнародної спільноти про готовність держави прийняти на себе зобов'язання за відповідним договором. При цьому не існує часових строків, протягом яких від держави вимагається здійснити ратифікацію, прийняття або затвердження підписаного нею договору.

Прийняття або затвердження договору після його підписання мають ті ж правові наслідки, що і ратифікація, і в цьому разі застосовуються ті ж самі норми, якщо у самому договорі не передбачено інше [див. статтю 14 (2) Віденської Конвенції 1969 р.]. Якщо у договорі передбачено його прийняття або затвердження без попереднього підписання, то таке прийняття або затвердження вважається приєднанням, і в даному випадку застосовуються норми, що стосуються приєднання.

Відповідні договори, що передані на зберігання Генеральному Секретареві ООН, допускають їх прийняття або затвердження без попереднього підписання. Так, стаття XXI (1) Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН 1945 р. передбачає: «1. Цей Статут є відкритим для прийняття країнами, зазначеними у Додатку I» [16, ст. XXI]. Механізм прийняття або затвердження доволі часто використовується у практиці Європейського Союзу [1, с. 10].

Приєднання як спосіб надання згоди на обов'язковість договору передбачено у статті 15 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 15]. Приєднання тягне за собою ті ж самі юридичні наслідки, що і ратифікація, прийняття або затвердження. Проте на відміну від ратифікації, прийняття і затвердження, щодо яких для виникнення юридичних зобов'язань за міжнародним правом має передувати підписання договору, приєднання потребує здійснення лише одного кроку, а саме передачі на зберігання документа про приєднання [1, с. 11; 2, с. 37]. Виступаючи як депозитарій, Генеральний Секретар ООН зазвичай розглядає документи про ратифікацію, яким не передував акт підписання, як документи про приєднання, про що зацікавлені держави отримують відповідні повідомлення [1, с. 11].

Приєднання як спосіб участі у договорі зазвичай використовується державами, що бажають надати згоду на обов'язковість для них відповідного договору, але не мають з будь-яких причин можливості його підписання. Це може відбуватися у тих випадках, коли вже минули строки підписання договору або коли та чи інша держава не має можливості підписати договір через відповідні національні обставини [2, с. 37].

Приєднання є також актом, який нововиникла держава може здійснити у разі, коли вона не бажає вважати себе пов'язаною положеннями будь-якого договору безпосередньо в силу правонаступництва [2, с. 37]. Так, наприклад, Держава Сербія та Чорногорія 12 березня 2001 р. [17] приєдналася до Конвенції про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього 1948 р. [18].

Приєднання як спосіб надання згоди на обов'язковість міжнародного договору можна застосувати лише щодо багатосторонніх договорів. При цьому можливість приєднання передбачається у більшості сучасних багатосторонніх договорів (шляхом зчачі на зберігання депозитарію документа про приєднання).

Узагальнено практика надання згоди на обов'язковість багатосторонніх міжнародних договорів через приєднання має такий вигляд [2, с. 37-40]:

1) Зазвичай у багатосторонніх договорах містяться положення про приєднання до них. Так, у статті 16 (2) Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення 1997 р. зазначено: «(2) [Конвенція] буде відкрита для приєднання будь-якої держави, яка не підписала Конвенцію» [19, ст. 16];

2) У багатьох договорах із прав людини передбачається можливість приєднання до них у будь-який час: у них

конкретно не визначається кінцеві строки підписання. Так, стаття 18 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р. містить таке положення: «(1) Ця Конвенція буде відкрита для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті (1) Статті 17 цієї Конвенції» [20, ст. 18];

3) Зазвичай до договорів можна приєднатися вже починаючи з наступного дня після дати їх закриття для підписання, тобто навіть до набуття чинності самими цими договорами. Так, багато договорів про охорону довкілля відкриваються для приєднання з дня їх закриття для підписання. Прикладом цьому може служити стаття 24 (1) Кіотського протоколу 1997 р. до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [21, ст. 24];

4) В окремих договорах може допускатися приєднання до них без прямої вказівки на конкретні строки для здійснення такого акту. Подібний прийом застосовується відносно щодо держав, які з тих або інших причин не мають можливості підписати договір, але все ж таки бажали б стати його учасниками. (Див. статтю 125 Римського Статуту міжнародного кримінального суду 1998 р.: «(3) Цей Статут відкритий для приєднання всіх держав» [5, ст. 125]).

Коли держава має намір ратифікувати, прийняти або затвердити будь-який договір або приєднатися до нього, вона повинна оформити, відповідно, документ про ратифікацію, прийняття, затвердження або приєднання, підписаний одним із трьох найвищих повноважних осіб держави, а саме главою держави, главою уряду або міністром іноземних справ [1, с. 11, 12]. Форма Типового документа про ратифікацію, прийняття або затвердження надається у Додатку 4 до Керівництва з міжнародних договорів 2002 р. [1, с. 53], а форма Типового документа про приєднання – у Додатку 5 [1, с. 54].

Документ про ратифікацію, прийняття, затвердження або приєднання стає дійсним лише тоді, коли він передається на зберігання Генеральному Секретареві ООН в Центральних установах Організації Об'єднаних Націй у м. Нью-Йорку. Як дата передачі на зберігання зазвичай реєструється дата отримання документа в Центральних установах.

Державам рекомендується доставляти такі документи безпосередньо у Договірну секцію ООН, щоб забезпечити їх швидку обробку. Крім власноручного вручення документів, вони можуть направлятися до Договірної секції також поштою або факсом. Якщо держава направляє документ факсом, то якомога швидше після цього вона має надати до Договірної секції і дійсний екземпляр цього документу.

Також рекомендується, щоб у тих випадках, коли це можливо, держави люб'язно надавали письмові переклади на англійську та/або французьку мову документів, що були підготовлені на інших мовах. Це сприяє прискоренню обробки відповідних актів [1, с. 12].

За загальним правилом, надання згоди державою на обов'язковість міжнародного договору є остаточним. Від наданої згоди не можна відмовитися і не можна знову ставити її на обговорення. Міжнародне право передбачає можливість односторонньої відмови від договору за певних умов, наприклад денонсацію, що передбачена статтею 56 Віденської конвенції 1969 р. [4, ст. 56], але відмова держави від попередньої згоди на обов'язковість міжнародного договору не допускається.

Недійсність надання згоди на обов'язковість договору може бути визнана лише у разі порушення норми внутрішнього права особливо важливого значення. Такий висновок випливає зі змісту статті 46 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [4, ст. 46]. Проте практика свідчить, що держави порівняно рідко ставлять питання про анулювання надання згоди у випадку порушення конституційної процедури.

Підсумовуючи результати дослідження способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, можна зробити такі основні **висновки**:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. визначає способи надання згоди на обов'язковість договору у статті 11. Зокрема, згоду держави на обов'язковість для неї договору може бути виражено підписанням договору, обміном документами, ратифікацією договору, прийняттям, затвердженням, приєднанням до нього або будь-яким іншим способом, про який держави домовились.

2. Усі способи надання згоди на обов'язковість міжнародного договору є юридично рівними між собою, оскільки всі способи призводять до однакових міжнародно-правових наслідків – набуття чинності певним міжнародним договором для певної держави. Разом із тим найбільш поширеним способом надання згоди на обов'язковість багатосторон-

нього міжнародного договору з боку держави є ратифікація.

3. За загальним правилом, надання згоди державою на обов'язковість міжнародного договору є остаточним. Від наданої згоди не можна відмовитися і не можна знову ставити її на обговорення. Як виняток, недійсність надання згоди на обов'язковість договору може бути визнана лише у разі порушення норми внутрішнього права особливо важливого значення. Такий висновок випливає зі змісту статті 46 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі, на нашу думку, полягають у необхідності дослідження міжнародно-правових наслідків надання згоди на обов'язковість міжнародного договору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руководство по международным договорам [Электронный ресурс] : Подготовлено Договорной секцией Управления по правовым вопросам Организации Объединенных Наций. Отпечатано Секцией размножения документов Организации Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2002. – 80 с. – Режим доступа к ресурсу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/treaty_handbook.pdf
2. Заключительные статьи многосторонних договоров [Электронный ресурс] : Руководство Организации Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2004. – 126 с. – ISBN 92-1-433014-X. – Режим доступа к ресурсу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/final_clauses.pdf
3. Vienna Convention on the Law of Treaties [Электронный ресурс] : Done at Vienna on 23 May 1969. – Режим доступа к ресурсу : http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] : Складено у м. Відні 23 травня 1969 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118
5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] : Здійснено у м. Римі 17 липня 1998 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_588
6. Угода про прийняття єдиних умов періодичних технічних оглядів колісних транспортних засобів і про взаємне визнання таких оглядів [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Відні 13 листопада 2001 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_e51
7. Угода (у формі обміну нотами) між Міністерством закордонних справ України та Апостольською Нунціатурою в Україні [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 6 квітня 2006 р., 22 серпня 2007 р. і 18 вересня 2007 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/336_002
8. Домовленість між Урядом України і Урядом Швейцарської Конфедерації про встановлення дипломатичних та консульських відносин (у формі обміну листами) [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 6 лютого 1992 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/756_015
9. Про міжнародні договори України [Текст] : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
10. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 30 грудня 1992 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_172
11. Протокол про обмін ратифікаційними грамотами про ратифікацію Договору між Україною та Сирійською Арабською Республікою про правові відносини і взаємну правову допомогу в цивільних і кримінальних справах [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Дамаску 30 грудня 2010 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/760_026
12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Нью-Йорку 31 жовтня 2003 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
13. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Текст] : Закон України від 18 жовтня 2006 р. № 251-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 50. – Ст. 496.
14. Про прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй [Текст] : Закон України від 25 листопада 2003 р. № 1334-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 211.
15. Про затвердження Рамкової конвенції щодо надання допомоги в галузі цивільної оборони [Текст] : Указ Президента України від 10 липня 2001 р. № 508/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 28. – Ст. 1241. – Код акту 19396/2001.
16. Статут Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Нью-Йорку 16 жовтня 1945 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c17
17. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide [Електронний ресурс] : Done at Paris, 9 December 1948. – Режим доступу до ресурсу : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4&lang=e#EndDec
18. Конвенція про запобігання злочинів геноциду та покарання за нього [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Парижі 9 грудня 1948 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_155
19. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення [Електронний ресурс] : Укладена у м. Осло 18 вересня 1997 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_379
20. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Нью-Йорку 7 березня 1966 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_105
21. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Кіото 11 грудня 1997 р. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_801